

“Penal policy, crime and criminology – experience and new challenges”

Conference on the occasion of the 50-year –anniversary of the Institute of Criminology and Social prevention, Czech Republic

Beszámoló

a Prágában, 2010. szeptember 16-17-én megrendezett konferenciáról

A „*Büntető politika, bűnözés és kriminológia – tapasztalatok és új kihívások*” címmel, a cseh Kriminológiai és Társadalmi Bűnmegelőzési Intézet (IKSP) fennállásának 50. évfordulója alkalmából megrendezett kétnapos konferenciára az Intézet igazgatójától érkezett meghívás és egyben előadás tartására szóló felkérés. Az ugyanazon évben alapított intézetek között hagyományosan jó kapcsolat van. Jellemző, hogy az OKRI alapító igazgatója, Gödöny József első külföldi látogatásának Prága volt a színhelye, és a prágai intézet a vendéglátója. A két kutatóhely azóta is jó személyes és szakmai kapcsolatot ápol.

A konferencia részvétel költségeit és az ellátást a meghívó fél fedezte, az utazás a Legfőbb Ügyészség gépkocsijával történt.

Az IKSP az Igazságügyi Minisztériumon belül működik, egyedüli intézetként ezen a területen a Cseh Köztársaságban. Gyakorlat orientált tevékenysége az empirikus kutatásokon alapul.

A konferencia szakmai programját **Jiri Pospisil**, az új igazságügy miniszter képviselőjében a miniszterhelyettes, **Filip Meizer** nyitotta meg, köszöntőjében nagyra értékelve az intézet munkáját. Az intézet igazgatója **Miroslav Scheinost** megnyitó beszédében áttekintette a cseh kriminológia fejlődését és elakadásait a változó politikai rezsimok és körülmények függvényében. Kiemelte, hogy a kriminológia nem varázsló, nincsenek gyors megoldásokat ígérő varázsszerei, sokkal inkább az égető társadalmi problémákra világít rá, és azok elemzésével próbál megoldásokat felmutatni.

Az első nap délelőttjének első, a **Büntetés és represszió a büntető politikában** (*Punishment and repression with regard to the penal policy*) címet viselő tematikus blokkjában négy előadás hangzott el.

Slawomir Redo, az ENSZ bécsi székhelyű Kábítószer Ellenőrzési és Bűnmegelőzési Irodája Igazságügyi Szekciójának munkatársa a kriminológia és a szociálpolitika kapcsolatát elemezte előadásában (*Criminology and Social Policy: Special Address by the UN Office on Drugs and Crime*). Összevetette a nyugati és a keleti országokban a kriminálpolitika, a szociálpolitika és a kriminológia kapcsolatát, azt, hogy mennyire befolyásolja, milyen módon van hatással, milyen mértékben veszi figyelembe az egyik a másikat. Jelezte, hogy eltűnni látszik az a különbség, ami e tekintetben a rendszerváltozás előtt markánsan megfigyelhető volt a két blokk államai között.

Jan Musil a Cseh Köztársaság Alkotmánybíróságának bírójá **Reflexió a büntető represszióra** (*Reflexion over the exacting penal repression*) című előadásában rámutatott, hogy a büntetőjogi represszió szintje hosszú ideje vitatott kérdése a kriminálpolitikának. Az egyik irányzat a represszió csökkentése, a másik az erősítése mellett tesz hitet. Az előbbi a dekriminalizációban, az utóbbi az új kriminalizációban, a büntetések és/vagy a végrehajtás szigorításában stb. mutatkozik meg. Európában és a Cseh Köztársaságban (illetve Csehszlovákiában) is a nyolcvanas évek végéig a mitigációs tendencia érvényesült, amit a dekriminalizáció jellemezett. A kilencvenes évek végétől azonban ez a tendencia megfordult. A globalizáció, a migráció, a növekvő és minőségében változó, súlyosnak és fenyegetőnek érzékelt bűnözés, az új társadalmi problémák és jelenségek egyik markáns

reakciója a punitív represszió. Jellemző, hogy a bűnözéstől való félelem a bűnözés tényleges változásától függetlenül, illetve attól eltérő mértékben növekszik a társadalomban, amiben jelentős közreható tényező a média és annak működési jellemzői. A politika közreműködése sem hanyagolható el, ami gyakorta a saját céljaira, hatalmi törekvései érdekében, a tényleges helyzettől függetlenül használja a bűnözés kérdéseit. Az Európai Unióban és a Cseh Köztársaságban egyaránt a büntetés szigora iránti vágy és az erre irányuló jogalkotási és joggyakorlati változás figyelhető meg. Ez a régi jogelvek áttörésével, megingásával jár együtt, egyes esetekben megkérdőjeleződnek példának okáért az *in dubio pro libertate*, vagy az arányosság, a szükségszerűség elvei.

Helmut Kury a freiburgi Max Planck Intézet kutatója a **Büntető politika: több punitívitás – szigorúbb büntetés – kevesebb bűncselekmény?** (*Penal Policy: more punitiveness – sharper punishment – less crime?*) provokatív címet viselő előadásában a Max Planck Intézet kutatásának eredményeiről számolt be. Azt vizsgálták, hogyan használjuk, illetve a legjobb módon használjuk-e a büntetőjogot. Németországban az elmúlt másfél évtized során a bűnözés nagyságrendje stabilnak mutatkozik, az ismertté vált rablások, lopások száma csökken, a testi sértések esetében növekedés tapasztalható. A kutatás során áttekintették, hogy vajon a súlyos büntetések hatással vannak-e a bűnözés alakulására az egyes országokban.

Németországban az adatok szerint nincs kapcsolat a büntetések súlyossága és a bűnözés alakulása között.

Finnországban, ahol a többi skandináv országhoz viszonyítva jelentősen szigorúbb volt az ítélkezési gyakorlat, a szabadságvesztés büntetések drasztikus csökkentését követően ugyan a bűnözési arány emelkedett, ám ugyanakkor ez az emelkedés lassúbb ütemű volt, mint a többi skandináv államban, ahol ilyen változás nem történt.

Portugáliában a droghasználat dekriminalizációját követően (a használókat nem büntetik, csak a dílereket) a drog probléma csökkenését tapasztalták (csupán a hasis fogyasztás emelkedett), és csökkent a HIV-vel és a droggal kapcsolatos halálozások száma is.

Számos vizsgálat elemezte az *Egyesült Államokban* a three strikes, a zéró tolerancia és a hasonló intézkedések és törekvések hatásait is. New York Cityben ugyan csökkent az erőszakos bűnözés, de ez a tendencia már a zéró tolerancia előtt megkezdődött, továbbá olyan államokban, városokban is hasonló csökkenés mutatkozott (pl. Seattle, Boston stb.), ahol nincs zéró tolerancia. Ráadásul a bűnözés nem csökkent kevésbé az olyan államokban, ahol nincs zéró tolerancia. Összességében az adatok azt jelzik, hogy a zéró tolerancia hatása zéró, vagy minimális. A halálbüntetés vonatkozásában is azt mutatják az adatok, hogy a bűnözés jobban csökken ott, ahol nincs halálbüntetés. Az incapacitációs elmélet szerint a magasabb bebörtönzési arányok várhatóan csökkenő bűnözési arányokkal járnak együtt. *Stahlkopf és munkatársai* új tanulmányukban¹, amelyben a jelen kaliforniai szabadságvesztési gyakorlat elemzése alapján készült elmélet-tesztelésük eredményéről számoltak be, más következtetésre jutottak. A vizsgálat az elmúlt fél évszázad során a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott szabadságvesztésekre és a bűnözési trendekre fókuszált. Az eredmények erősen megkérdőjelezzik, hogy akár az elrettentés, akár az incapacitációs elmélet hatékony stratégiái lennének a fiatalkorú bűnelkövetés csökkentésének, mivel nem sikerült kimutatni, hogy a fiatalkorúak magasabb szintű elzárása csökkent bűnözési arányokkal járna együtt. Ez egyúttal a kaliforniai politikusok és jogalkotók számára azt jelzi, hogy sürgős szükség lenne a bűnözésre adott válasz és az ítélkezés alternatív elméleteinek kialakítására. *Dölling és munkatársai* 2010-ben publikált tanulmányukban arra a következtetésre jutottak, hogy minél súlyosabb a bűncselekmény annál kisebb a szigorúbb büntetés csökkentés irányába gyakorolt hatása, valamint, hogy a szigorúbb büntetés nem csökkenti a súlyos bűncselekményeket.

¹ Stahlkopf, C. et al: Testing Incapacitation Theory: Youth Crime and Incarceration in California; Crime & Delinquency, Volume 56 (2): 253-268, 2010

Az első blokk záró előadásában **Helena Valkova**, a Pilseni Egyetem munkatársa az új büntető törvénykönyv és a büntető politika változása közötti kapcsolatról számolt be (*New Criminal Code and changes in penal policy*).

A délelőtt második, **Változások és fejlődés a büntető politikában** (*Changes and development of the penal policy*) elnevezésű blokkjában négy előadást hallhattunk.

Zdenek Karabec az IKSP volt igazgatója előadásában (*Transformation of the penal policy in the CR*) a cseh büntetőpolitika változásait mutatta be. **Gustav Dianiska és Tomas Stremy**, a Trnavai Egyetem oktatói a szlovák büntető politikáról és a gazdasági bűnözésről beszéltek (*Penal policy in Slovakia and economic crime*). Matjaz Jager nem érkezett meg Ljubjanából, így az ő prezentációja helyett **Martin Cejp**, a prágai intézet munkatársa beszámolóját hallhattuk a kriminális faktorok és társadalmi tényezők vizsgálatára irányuló, az intézetben lefolytatott kutatás módszertanának, eredményeinek és konklúzióinak ismertetéséről. A blokk legizgalmasabb prezentációját **Jerzy Sarnecki**, a Stockholmi Egyetem kriminológia professzora tartotta, **Kriminológia és kriminálpolitika: szerelmi történet buktatókkal. Néhány skandináv tapasztalat** címmel (*Criminology and criminal Politics, a love story with obstacles. Some experiences from Scandinavia*). A kriminálpolitika feladata a büntető anyagi és eljárási jognak a hatékonyság, a tisztességesség és az emberi jogok tiszteletben tartása követelményeivel összhangban történő alakítása. Általánosságban a modern büntetőpolitika egyfajta kompromisszum a jog alapvető szerepe és a hatékonyság követelménye között. Egy ilyen rendszerben a kriminológia három féle szerepet tölthet be:

1. Kívül marad a rendszeren. Ez lehet passzív (pl. a bűnözés okainak vizsgálata), vagy aktív (pl. kritikai kriminológia);
2. Interakcióba lép a rendszerrel (Skandináv modell) – megpróbálja befolyásolni a rendszer működését (pl.: a rendszer kutatási eredményekre alapozott reformjaira tesz javaslatokat); valamint
3. A rendszer részévé válik – legitimizálja a rendszert (pl. „tudományos” megerősítést szolgáltat a rendszer számára).

Az egyes szerepek, modellek különböző konzekvenciákkal járnak. A kívül maradás (egyetemek, alapítványok) a marginalizálódás veszélyével, a befolyásolási lehetőség hiányával, anyagi problémákkal, adat hozzáférési nehézségekkel, a megbízások hiányával jár együtt, viszont sok elméleti publikációra ad lehetőséget. A rendszerrel való interakció (Skandináv modell; egyetemek, kormányzati kutató intézetek) a kormányhivataloktól való függést és a politikai érdekeknek való kiszolgáltatottságot jelent, és kétirányú – a hatóságok és/vagy a tudományos közösség irányában megjelenő – marginalizálódás veszélyét hordozza magában. A rendszer részeként működő kriminológia (igazságszolgáltatási hatóság) ugyancsak nincs hatással a rendszerre, marginalizálódik a tudományos életben, viszont anyagi megbecsüléssel és biztonsággal jár együtt. Ami az un. Skandináv modell pozíció veszteségét illeti, Sarnecki szerint ezt a tömegkommunikáció növekvő érdeklődése a bűnözés iránt, valamint, ettől nem függetlenül, az a tendencia okozta, ahogyan a kriminálpolitika egyre inkább a pártpolitikák részévé, s következképpen a szavazat maximálás, vagy éppen a szavazatvesztés minimalizálásának eszközévé vált. Ami pedig a kriminológia jövőbeni pozícióját, vagy a Skandináv modell túlélési esélyeit illeti, erre Sarnecki szerint akkor van esély, ha a bizonyíték alapú (evidence based) kriminálpolitika fontosságát hangsúlyozzák.

A délután blokk a **Kriminológia és a büntető politika aktuális kérdései** (*Current issues of criminology and criminal policy*) címet viselte és ebben ugyancsak négy előadás hangzott el. **Gabriela Lubelcova** a pozsonyi Komensky Egyetem oktatója **Aktuális kriminológiai problémák és perspektívák** (*Actual criminological problems and perspectives*) című előadásában (miután szomorúan állapította meg, hogy Szlovákiában nincs hasonló intézet és ezekkel a kérdésekkel így csak az egyes egyetemek fakultásain foglalkoznak) akadémikus előadást tartott a kriminológia fejlődéséről, a különböző kriminológiai elméletekről, az aktuális problémákról és kihívásokról. A brnoi Masaryk Egyetemről érkezett **Vladimir Kratochvil** a Lisszaboni Szerződés büntető és politikai aspektusairól beszélt (*Penal and political aspects of the Lisbon Treaty*), azt hangsúlyozva, hogy álláspontja szerint ebből hiányzik a

világos koncepció és a büntető és politikai aspektusok tiszta elkülönítése. A Szlovák Rendőr Akadémia oktatója **Samuel Uhrin** a szlovákiai bűnözéskontroll problémáiról beszélt előadásában (*Control of crime in the Slovakia – situation and possible development*). Jelezte, hogy a bűnözés kontroll szempontjából speciális problémát jelent az arányaiban kiemelkedő lélekszámú szlovákiai roma népesség (számukat mintegy 500 ezerre becsülik), valamint utalt arra is, hogy a bűn felderítési arány jóval a kívánatos alatt marad. Az ismerté vált bűncselekmények körében ez összességében 48.8%, ám a vagyoni elleni bűncselekmények körében csupán 25% körül mozog. A Nebraskából érkező **Gary Hill**, aki az ENSZ Nemzetközi Tudományos és Szakmai Tanácsadó Testületének tagja **A bizonyíték alapú gyakorlatok használata** (*Use of evidence-based practices*) címmel tartott előadást. Miért fontos ma, a limitált költségvetések és magas bebörtönzési ráták korában az ilyen intézetek munkája, tette fel a kérdést előadása elején. A válasz rímelt a Sarnecki által korábban levont konklúzióval. A szűk költségvetési keretek azt jelentik, hogy csak olyan programokat és biztonsági intézkedéseket engedhetünk meg, amelyek igazoltan eredményesek és hatékonyak. Ehhez megfelelő empirikus vizsgálatok, kutatások szükségesek. Másfelől, mind anyagilag, mind közpolitikailag, csak olyan ítéletek és büntetések engedhetők meg, amelyek segítik a kitűzött célok elérését. A célok meghatározása a törvényhozók feladata. A kutatási eredmények szerint a rehabilitáció megfelelő programokkal érhető el, a visszaesés csökkentése, a kevesebb bűncselekmény pedig inkább rövidebb, mint hosszabb tartamú elítélésekkel.

A második nap szakmai blokkja az **Alternatív intézkedések és szankciók** elnevezést kapta. Ebben a Cseh Köztársaság pártfogó és mediációs szolgálatának munkatársa **Pavel Stern** az alternatív szankciók és intézkedések 21. századi jövőjéről adott elő (*Future of alternative sanctions and measures in the 21st century*), amelyben a cseh ország helyzetről és lehetőségekről adott számot. A bukaresti Egyetem oktatója **Ioan Durnescu** a pártfogással kapcsolatos nehézségekről, a pártfogás alatt állók szenvedéseiről beszélt (*Pains of probation: practice implication*). Azt mutatta be didaktikus elemzésében, hogy egyáltalán nem igaz az a közkeletű felfogás, hogy a pártfogás a büntetés hiányát jelentené. **Andrea Matouskova**, aki ugyancsak Cseh Köztársaság pártfogó és mediációs szolgálatának munkatársa, egy pártfogói esettanulmányt adott elő (*Restorative practices applied in framework of parole*). Ugyancsak ebben a blokkban hangzott el az én előadásom, **A gyerekek, mint az online agresszió tárgyai a rendszerváltozások országaiban. Mítosz és valóság** (*Kids as targets of online aggression in transitional countries. Myth & reality*) címmel. A prezentáció a Parti Katalinnal közösen, a budapesti 16 éves középiskolások online szokásairól és őket az interneten fenyegető veszélyekről az elmúlt év végén felvett kutatásunk egyes eredményeit mutatta be.

Dr. Virág György
igazgató